

Tegengaan van pitrus in weidevogelgraslanden

Van probleem naar maatwerkoplossing

Verslag van de kennisbijeenkomst door Debby van Rotterdam (Nutriënten Management Instituut)

Op 26 februari 2020 heeft bij de provincie Noord-Holland een inspirerende bijeenkomst plaatsgevonden over pitrus in weidevogelgraslanden. De achtergrond van de bijna 90 deelnemers variëerde van beleid, terreinbeherende natuurorganisatie, agrariër, particuliere natuurbeheerder, agrarisch collectief tot onderzoeker en adviseur.

Weidevogels houden van vochtig open grasland. Vernatting is een belangrijk onderdeel van de inrichting van nieuwe weidevogelgraslanden. De kennisbijeenkomst werd georganiseerd omdat vernatting en ongericht beheer kan leiden tot verstoring door pitrus. De openheid en soortenrijkdom neemt af waarmee de aantrekkelijkheid voor weidevogels afneemt. Pitrus is lastig te bestrijden.

Sjaak Hoogendoorn (voorzitter van het OBN deskundigenteam Cultuurlandschap) trapte de dag af door het kader van de problematiek te schetsen. Ernst Oosterveld (Altenburg & Wymenga) gaf een inhoudelijke toelichting op het door hem

ontwikkelde signaleringssysteem voor pitrus en het daaruitvolgend handelingsperspectief. Nico Minnema (Successie Natuurzaken) nam de zaal mee in zijn "pitrus therapie" waarin pitrus gedomineerde percelen via grazige vegetatie worden omgevormd naar uiteindelijk botanischrijke graslanden. Daarna zijn deelnemers met deze sprekers en de experts José van Diggelen (B-Ware) en Ron van 't Veer (landschapsecoloog) in discussie gegaan over processen die optreden bij vernatting en oplossingen om pitrus te voorkomen en bestrijden om zo waardevolle weidevogelgraslanden te ontwikkelen en te behouden.

Pitrus

Het probleem van pitrus is de afgelopen decennia sterk toegenomen. Pitrus gedijt vooral onder natte, zure- en fosfaatrijke omstandigheden. Het effect van vernatting op de bodem is complex en vergt sturing en gericht beheer. Daarnaast speelt een rol dat door klimaatverandering de nazomers langer zijn, zomers droger en winters natter met lokaal nattere omstandigheden waardoor pitrus zich sterker ontwikkeld.

Pitrus heeft een aantal bijzondere eigenschappen; het kan onder natte zuurstofloze omstandigheden doorgroeien en het grootste deel van de biomassa wordt in het najaar geproduceert. Beide eigenschappen geven een concurrentievoordeel ten opzichte van grassen en kruiden. Pitrus wordt als probleem ervaren omdat het sterk kan domineren en zo de variatie en botanische waarde bedreigt, niet wordt gegeten door grazers en niet de openheid biedt die weidevogels nodig hebben. Pitrus is wel een belangrijke habitat voor onder andere woelmuis, ringslang en graspieper.

Oorzaken en oplossingen vragen om maatwerk

De keuze voor een beheerdoel (botanisch, fauna, weidevogel) is de basis in het door Ernst Oosterveld (Altenburg & Wymenga) ontwikkelde signaleringssysteem. Dit beheerdoel bepaalt de gewenste en maximaal toelaatbare pitrusbedekking. Daarna volgt een analyse van de situatie om de oorzaak van een problematische pitrusbedekking te bepalen. Deze analyse vormt de basis voor het bepalen van de meest effectieve maatregelen om pitrus te bestrijden. Wanneer deze maatregelen, na consequent en jarenlange uitvoering niet of slechts beperkt effectief blijken te zijn kan de beheerkeuze worden heroverwogen.

De analyse van de situatie- en de specifiek daaraan gerelateerde maatregelen zijn:

- **Zuurgraad** van de bodem (pH): onder pH 4,8 is het nodig om te bekalken. Tussen pH 4,8 en 5,0 is waakzaamheid geboden. Op veen zijn kleine kalkgiften met langzaamwerkende kalkmeststoffen nodig om veenafbraak te beperken;
- **Schommelingen in waterpeil**: idealiter is deze kleiner dan 30 cm per jaar. Boven 40 cm per jaar zijn maatregelen nodig om peilschommelingen te beperken. Op veen is een optimaal peil 20 cm-mv;
- **Aandeel plasdras** op 1 maart: dit zou idealiter niet meer dan 10% van het beheerde oppervlak moeten zijn;
- **Fosfaattoestand** van de bodem: het P-AL getal is idealiter lager dan 27 mg P₂O₅/100g grond. Wanneer de fosfaat-(P) toestand hoger is kan deze worden verlaagd. In toenemende inspanning en kosten kan dit door te verschrallen (P-afvoer door maaien en afvoeren is hoger dan P-aanvoer met mest), uitmijnen (stikstof en kalium kunstmest toedienen om gewasgroei te stimuleren zodat met maaien en afvoeren de P-afvoer wordt gemaximaliseerd) of door de toplaag van de bodem te verwijderen. Om een goede afweging te maken is extra onderzoek nodig naar de totale P-reserves in de bodem en de P-beschikbaarheid en reserves met de diepte. Vaste mest bevat relatief veel P.

- **Zodebeschadiging:** Kale plekken moeten vooral worden voorkomen omdat pitrus hier doorgaans beter kiemt dan grassen en kruiden. In de categorie 'veel' zijn regelmatig en door het hele perceel kale plekken aanwezig. Dit kan worden voorkomen door niet onder natte omstandigheden met vee of machines het land op te gaan. Ganzen kunnen door vertrapping ook zorgen voor kale plekken op een perceel en zo pitrus bevorderen.
- **Bodemleven:** Met de Nova-bioscan kan een indicatie worden gekregen van het functioneren van het bodemleven. Er is (nog) geen directe relatie met pitrus maar bij een matige tot slechte score zou de ontwikkeling van de doelvegetatie kunnen worden gestimuleerd door bijvoorbeeld het aanbrengen van plagsel van de doelvegetatie.

De basis voor de effectiviteit van deze oorzaak-specifieke maatregelen is intensief maaien. Nico Minnema gaf hier praktische handvaten voor op basis van ervaring – zijn "pitrus-therapie". Effectief is intensief en uitputtend maaien in combinatie met drubbegrazing op de jonge scheuten met lichte dieren zoals schapen en shetlandponies. Met name in het late najaar nog een keer maaien en kort afmaaien zijn van belang, omdat pitrus dan de meeste biomassa produceert. Met de bosmaaier kan het hart uit de pitrus worden gesneden. Maar ook vrijwilligers kunnen worden ingezet om pitrus te trekken. Volharding en doorzettingsvermogen leiden tot grazige vegetatie. Bekalken en aanbrengen van maaisel van de doelvegetatie leiden vervolgens tot prachtige botanisch grasland vol orchideeën en ratelaars (die ook nog eens op grassen parasiteert). Het aanbrengen van plagsel en/ of het enten met bodem kunnen ook herstelmaatregelen zijn.

Wanneer pitrusdominantie het bereiken van het beheerdoel belemmert, zouden de beheerregels tijdelijk kunnen worden losgelaten en kan worden ingezet op herstelbeheer. Nico pleit voor creativiteit, vrijheid en doorzettingsvermogen wanneer herstelbeheer nodig is, bijvoorbeeld door kleinschalig te experimenteren binnen de natuurlijke kaders. Meer experimentele maatregelen zijn bijvoorbeeld het plaatselijk toedienen van zout en het elektrocuteren van de plant. Het (gewenste) beheertype is een keus maar het beheer is ook een keus. De potentiële, huidige en gewenste natuurwaarde zijn bepalend voor deze keuzes. Deze worden onder andere bepaald door de situatie in het veld, het historische beheer en de landschappelijke waarde. Zowel basische als ijzerrijke kwel dragen positief bij aan het onderdrukken van pitrus.

In het door Ron van 't Veer gepresenteerde stoplichtmodel staan de stoplichten op rood wanneer water langere tijd op maaiveld staat (hydrologie), het perceel wordt beweide of bewerkt met zwaar materieel in natte periodes en als de fosfaatverzadiging hoog is (geochemie). Hydrologie en het vrijkomen van fosfaat zijn nauw met elkaar verweven. José van Diggelen legt uit dat door vernatting veel fosfaat kan vrijkomen. Pitrus gedijt door zowel onder natte omstandigheden als een hoge fosfaatbeschikbaarheid. Naast de directe beschikbaarheid van fosfaat zijn de bindingscapaciteit (ijzer(hydr-)oxides) en totale reserves van belang in de bovenste bodemlaag, maar indien vernatting plaatsvindt ook in de diepere bodemlagen. Hiervoor geldt het aloude credo "meten is weten".

Het realiseren van een optimaal functionerende weidevogelgraslanden is gebaseerd op de cyclus: analyse van de situatie (o.a. bodemanalyse incl. vernattingsscenario), keuze beheertype, overgangsmatregelen, o.a. voorkomen en/ of bestrijden van pitrus, inrichting, beheer, monitoring, zo nodig weer gevolgd door analyse en heroverweging van het beheertype.

Belangrijkste boodschappen van de dag

- **Pitrus is maatwerk! Er zijn een aantal algemeen geldende factoren die bepalend zijn voor het voorkomen en de groei van pitrus (zie signaleringssysteem pitrus Ernst Oosterveld).**
- **Pitrus is vaak een overgangsproblematiek dat ontstaat nadat voormalige landbouwpercelen zijn ingericht voor natte natuur. Wanneer dan pitrus gaat domineren is het raadzaam om doelstellingen tijdelijk los te laten om in te kunnen zetten op (intensief) herstelbeheer. Na een aantal jaren intensief herstelbeheer met een goed resultaat kan worden overgegaan naar regulier beheer**
- **Zuurgraad en fosfaatchemie in de bodem zijn sleutelfactoren die met bekalking en bemesting beïnvloed kunnen worden. Bodemleven lijkt ook een sleutelrol te hebben maar meer onderzoek is nodig.**

- Vernatting kan leiden tot het vrijkomen van veel fosfaat. Gedegen vooronderzoek is nodig, waarbij het belangrijk is zowel inzicht te krijgen in de beschikbare fosfaat als de totale hoeveelheid fosfaat in de bodem zodat gerichte en zinvolle maatregelen kunnen worden genomen.
- Pitrus bestrijden is intensief en de beheerder moet volhardend zijn. Sleutelmaatregel is uitputtend en kort op de bodem maaien. Met name in het najaar nog een keer klepelen of maaien is belangrijk omdat pitrus dan de meeste biomassa produceert.
- Samenwerken: voor een optimaal beheer werken natuurorganisaties en agrariërs idealiter samen aan gemeenschappelijke doelen. (Te) Strenge pachtvoorwaarden kunnen belemmerend werken, met name wanneer herstel nodig is. Het bestrijden van pitrus en het vormen van waardevolle extensieve hooilanden/ weidevogelgraslanden vraagt om maatwerk waar zowel ecologische als agronomische kennis en kunde nodig zijn.
- Voor beheerders die subsidie ontvangen voor natuurbeheer en afwijkend beheer willen doen om pitrus te bestrijden, is het aan te raden om contact op te nemen met de provincie. Het gezamenlijk doel is immers, goede graslanden en weidevogels. Maatwerk is bespreekbaar.
- Op de website van OBN kennisnetwerk wordt het verslag van deze dag geplaatst en worden rapporten over pitrus toegevoegd. Zo is de actuele kennis voor u beschikbaar!

